

Если анализировать полученные результаты в системе темпоральных координат, можно заметить, что белорусскоязычная картина мира проецируется на ось диахронии, в то время как русскоязычная – на ось синхронии. Иначе, русским языком «говорит» сегодняшняя молодежная культура, белорусским – культура традиционная, преимущественно патриархальная. Да и к ней подростки приобщены не непосредственно, а через школьную программу. В ситуации эксперимента, когда респонденты переходят с русского языкового кода на белорусский, они осознают себя представителями «холодной» культуры – по Леви-Строссу, окруженной субстанцией истории [5, с. 405].

Література

1. Арутюнова Н. Д. От образа к знаку // Мышление, когнитивные науки и искусственный интеллект: Сб. ст. – М., 1988. – С. 147-160.
2. Багдановіч А. Я. Перажыткі старажытнага светасузірання ў беларусаў: Этнаграфічны нарыс. – Мн., 1995. – 186 с.
3. Гачев Г. Д. Национальные образы мира. – М., 1988. – 448 с.
4. Гумилев Л. Н. От Руси до России. – М., 2005. – 416 с.
5. Иванов В. В. К. Леви-Строс и структурная теория этнографии // Леви-Строс К. Структурная антропология. – М., 1985. – С. 397-421.
6. Карскі Я. Беларусь. Мн., 2001. 640 с.
7. Бобед У. Беларусь для россиян – это Лукашенко // Комсомольская правда в Беларуси. – 2006. – № 116 (22–28 июня). – С. 11.
8. Падучева Е. В. Феномен Анны Вежбицкой // Вежбицка А. Язык. Культура. Познание. – М., 1996. – С. 5-32.
9. Постовалова В. И. Картина мира в жизнедеятельности человека // Роль человеческого фактора в языке: Язык и картина мира. – М., 1988. – С. 8-69.
10. Свитала И. М. Система философского осмысления счастья как детерминанта воспитательно-образовательного процесса: Автореф. дис. ... докт. философ. наук. – Мн., 2004. – 41 с.
11. Шамякіна Т. І. Міфалогія Беларусі (нарысы). – Мн., 2000. – 400 с.
12. Шмелев А. Д. Русская языковая модель мира: Материалы к словарю. – М., 2002. – 224 с.

Примечания

- ¹ Здесь и далее значения слов приводятся по: Словарь русского языка: В 4-х томах / Под ред. А. П. Евгеньевой. – М., 1981-1984; Ожегов С. И. Словарь русского языка. – М., 1984. – 816 с.
- ² Значение слова приводится по: Энаграфія Беларусі: Энцыклапедыя. – Мн., 1989. – 575 с.

Гандзюк О. М.

КОНСТРУКТИВНА РОЛЬ ПРИЙМЕННИКІВ В ОФОРМЛЕННІ АДВЕРБІАЛЬНОЇ СЕМАНТИКИ

Постановка проблеми. В основу поділу прийменників на семантичні групи лежать конкретні типи семантико-синтаксичних відношень між компонентами словосполучень, що виражаються прийменниками [1, с. 277]. На базі цих відношень і семантики відмінкової форми залежного компонента словосполучення формується значення прийменника [7, с. 264]. Оскільки прийменники – це окремі типи слів-морфем, який найчастіше пов'язаний із синтетичними релятивними морфемами, його основне функціональне призначення полягає в переведенні субстантива із синтаксичної субстантивної позиції в позицію прислівника [2, с.185; 5, с. 330; 9, с.250; 12, с. 217-224], тобто вторинної предикатної синтаксеми [13, с. 201-203]. У типових випадках вторинна предикатна синтаксема складається з двох частин: трансформованого у морфологічний іменник вихідного предикатного слова з семантикою дії, процесу, стану, якості тощо і аналітичної синтаксичної морфем-прийменника, що вказує на семантико-синтаксичні відношення між двома простими реченнями [3, с. 140-154; 4, с. 272-275; 8, с.146-149].

Оскільки немає комплексного дослідження, у якому б розкривалося конструктивна роль прийменників в оформленні адвербіальної семантики, обрану для аналізу тему можна вважати *актуальною*.

Мета роботи полягає в дослідженні конструктивної ролі прийменників в оформленні адвербіальної семантики. Для її реалізації проаналізуємо найуживаніші прийменникові словоформи і проаналізуємо їх адвербіальну семантику.

До найуживаніших прийменників української мови відносяться прийменникові форми **без, в, від, до, з, за, на, о (об), перед, під, по, через**.

Прийменник **без** вживається тільки з формою родового відмінка і служить для формування умовної синтаксеми: – *Хіба можна, панове, так хвилюватися без жодних на це підстав!* – *мовить, затаївшись, Камінобродський-старший* (О. Сливинський); *Без цигана і ярмарок не буває* (Н.тв.)

Прийменник **в (у)** з атрибутивною семантикою функціонує у формах знахідного і місцевого відмінка.

Конструкції з цим прийменником у знахідному відмінку найчастіше передають час дії. Прийменник **в(у)** разом з іменниками часового значення вказує на певний, означений час дії, напр.: *В цю мить він бачив Бога зовсім близько* (Ю. Мушкетик). Сполучаючись з іменниками, які набувають часового значення лише в контексті, прийменник **в(у)** виділяє явище, що відбувається одночасно з якоюсь дією як її супровідна обставина. У цих конструкціях він може замінюватися синонімом **під час**, тоді як іменники з основним часовим значенням (**день, година** тощо) цієї заміни не допускають, напр.: *В ясну погоду танки звичайно пішли б тільки на вершину, але тепер, коли не розбереш, де яр, а де висота, вони можуть пройти і по схилу, понад самим ярмом, розраховуючи на те, що тут немає ні артилерії, ні петеерів* (П. Загребельний).

Словосполучення місцевого відмінка іменника, що має часове значення, з прийменником **в(у)** вживається на позначення часу дії: *В інших часах це було б й справді цікаво* (П. Загребельний). У місцевому відмінку цей прийменник формує причинові, умовні і цільові синтаксеми: –*Якщо ж бо в розпачі ти проклинатимеш мене і всіх, що кинули тебе і на Дніпрі не вмерли, простиш я тебе наперед, така вже наша доля, і ти мене прости, – сказав схвильовано Василь, дивуючись своїм незвичайним словам* (О. Довженко); *Хліб у дорозі не затяжить* (Н. тв.); *Наум, побачивши, що вже все готове, став одбирати людей: кого дружок, кого у піддрузі, кого у старости, жінок у сваики* (Г. Квітка-Основ'яненко).

Конструкція з прийменником **від** вживається у родовому відмінку і в адвербіальному функціонуванні створює темпоральну синтаксеми і вказує на початок дії: *Правда, вони працюють від світання до пізнього вечора. Зате знають, де прокинуться і що з ними буде завтра* (В. Собко); мету: *Він мерз у Пінських болотах,*

ховався в бур'янах од німців у дев'ятнадцятому році, був поранений петлюрівцями (П. Загребельний); умову: *Від солодких слів кислоти не посолодишають* (Н.тв.). Особливо широко цей прийменник використовується для показу причинових відношень, вказуючи на відчуття, почуття, психічний, фізичний, температурний стан, процеси мислення і под. [6, с.98-99; 10, с. 83-84]: *Аж гаряче стало докторові Безбородькові від припливу самозадоволення* (І. Вільде); *Од моральної втоми не зміг стояти і спустився на стілець* (І. Нечуй-Левицький).

Конструкція з прийменником **до** вживається з родовим відмінком і вказує на час: *Так було аж до Пилипа* (П. Мирний); *– Я дам одному брату зброю, другому ні, от вони й вороги до смерті* (О. Довженко) і мету: *Дуже мало фуражу, цілковита відсутність палива, звичайної води для пиття* (Ю. Яновський).

Адвербіальне функціонування забезпечується прийменником **з** у знахідному і орудному відмінку.

У знахідному відмінку цей прийменник у поєднанні з іменником вказує на причину, напр.: *– А, видумуєте! – крутнув з досади менший син Павло і вискочив з сіней* (О. Довженко); *–Люди помирають з голоду, що є наслідком неробства та бунтарства черні* (О. Сливинський); *–Може, помисися з дороги, помийся?* (О. Довженко) початкову точку відліку часу: *З того часу й увійшли вони в страшний розmiar, а з ними й народи їхні* (Ю. Мушкетик); *Родина Гамалії з діда-прадіда перебойці* (Г. Тютюнник); кількісний вимір часу: *Не чув його, мабуть, років зо два* (В. Собко).

У місцевому відмінку цей прийменник оформлює цільову семантику: *– Я вмить пошлю до пані скорохода з відповіддю* (Леся Українка).

Найбільш однозначним є поєднання прийменника **за** з родовим відмінком. Ця конструкція вживається для вираження часових обставин, що супроводжують виконання дії: *За старого Хмеля, як була людей жменя* (Н.тв.). У знахідному відмінку цей прийменник вказує на умову: *За гроші піп і чорта поцілує* (Н.тв.) Прийменник **за** із знахідним відмінком широко функціонує також із значенням причини як синонім прийменника через: *Батько, побачивши, що дитина напричуд біля вдалася, накинувся на нещасливу матір з лайкою, погрозою і бійкою за зраду* (О. Кобилянська).

У цьому ж відмінку прийменник характеризує різні часові вияви: прийменникове словосполучення означає час, протягом якого відбувається якась дія: *Перед ними за цю ніч розчинилося неначе бачення речей, сумне, але ясне і чітке, і ясними, чіткими були його, Василеві, слова, що їх він у собі інколи неначе й не сподівався знайти* (О. Довженко); *За все їхнє спільне життя лиш раз погаркалася з ним (через якийсь дурний воловід), і то ще тієї самої ночі перепросилася* (І. Вільде); прийменникове сполучення вживається для означення часу дії, що відбувається після якоїсь часової межі: *Повернуться наші і в першу чергу питають його, що тут творилося за їхньої відсутності* (І. Вільде); прийменникове сполучення означає час, після якого відбуватиметься якась дія: *За півгодини погасне сонце, згинуть поля, світ весь, панна Анеля ...* (М. Коцюбинський).

В орудному відмінку він виступає показником вказівки на об'єкт, що становить мету руху, дії: *Ходив за книжками, – відповів Іван, кидаючи підручники на стіл* (П. Колесник) і умови: *За розумним мужем і дурна жінка розумна* (Н.тв.).

У сполученні з іменниками у знахідному відмінку, що мають часове значення, прийменник **на** вказує на момент певної дії: або на строк, протягом якого відбувається дія, напр.: *На мить він подумав, що не треба було отак запанібратися розмовляти з тим, на споді, спогадувати нечистого* (Ю. Мушкетик); *Йосип на все життя затамував на неї злобу, по-звірячому ненавидів Тимка* (Г. Тютюнник); *Він дивися на неї, чужу, невідому, випадкову, аби вже потім ні на одну годину нігде не забути її, аби понести її, оцю дівчину, в своєму серці через усі ці бої, через усі вогні* (О. Довженко).

Серед причинових значень конструкцій з прийменником **на** можна відзначити значення власне причини: *На рукаві й спині пропалена сорочка на пожарах* (О. Довженко). У багатьох прийменникових конструкціях сполучаються значення і напрямку руху, і мети, напр.: *З хлібом управились, а одвезти його в місто на базар або на ярмарок куди – колоть же така – ні з двору!* (П. Мирний); *На чорта ворота, як нема ні хати, ні плота* (Н.тв.).

Якщо сполучення «на + іменник у знахідному відмінку» вживається як означення до іменника, то воно вказує предмет, для якого щось призначається або який до чогось придатний (як варіант мети), напр.: *На славу алаху* (Ю. Мушкетик). Цей прийменник може вказувати і на умову: *На перший погляд – стандартна блакить і нічого цікавого чи таємного* (Ю. Мушкетик).

При іменниках у формі місцевого відмінка, що мають часове значення, прийменник **на** вказує здебільшого на певний момент часу, коли відбувається якась дія: *Одного дня, на великодньому тиждні, проти нашого дому забили навіть людину* (М. Коцюбинський).

У поєднанні з місцевим відмінком він вживається на позначення часу:

Як правило о цій годині я завжди сплю (Т. Мальярчук); *О цій порі ординці походом не ходили майже ніколи – без корм'я для коней і важкі переправи через ріки стояли їм на заваді* (Ю. Мушкетик).

У сполученні з іменниками на позначення часових понять конструкція **«перед + іменник в орудному відмінку»** вживається на виділення часу дії: *Уночі перед заговинами потягло холодом; к світу випав невеличкий сніжок*

(П. Мирний). Її різновид становлять конструкції типу перед двома роками, що трапляються у мові письменників української дожовтневої літератури: *Перед кількома літами тільки навчили були її трохи читати* (І. Франко).

Конструкція **«під + іменник у знахідному відмінку»** найчастіше передає часові відношення: *Під час ескортвання згадана вище Мартинчук кидається на конвоїра, вже згаданого Яна Купку, з метою нанесення йому важкого тілесного ушкодження, чим допускається злочину згідно з артикулом таким-то карного кодексу Речі Посполитої* (І. Вільде).

Цей прийменник забезпечує функцію умови: *–Він охоче згодився допомогти мені ... під мушкою мого браунінга* (Ю. Смолич) і мети: *На Личаківському кладовищі у Львові безкарно викрадали і нівелили склепи та надробні пам'ятники, перепродували місця для поховання, знівечуючи при цьому попередні останки* (В. Скуратівський).

Прийменник **по** належить до числа дуже поширених прийменникових словформ української мови. Конструкція «по + іменник у знахідному відмінку» означає: об'єкт, що становить мету дії: *Піти до голови по розум* (Н.тв.). У місцевому відмінку прийменник служить для показу часових відношень: *Третьої днини по її приїзді знявся в однім шатрі гамір, що не втихомирився два дні* (О. Кобилянська); *По хвилі, по короткому розмислу він повернувся трохи набік, витягнув уперед руки й, втираючись у горішний бік нори, посунув назад* (Ю. Мушкетик). *Тепер по цілих днях лежав над берегом річки і дивився на небо* (М. Коцюбинський).

Він також виражає причину: *По просьбі Марійки збігалася Домініка по всіх ворожсках околиці, аби розвідатися щось про убійника* (О. Кобилянська) і

умову: *Птицю пізнати по пір'ю, а людину по мові* (Н.тв.).

Конструкція вибирає собі форму місцевого відмінка і означає: причину: *При цій думці кров ударила йому в голову, і він, не знаючи, куди подіти зло, що поволі заливає його, напався на Марка, що той буцімто погано ганяє волів* (Г. Тютюнник); час: *При цих словах Денис підвів голову і вже в який раз запитав, чи не зварилося* (Г. Тютюнник); умову: *Вітер добрий при стозі, а злий при морозі* (Н. тв.).

Прийменник **через** сполучається тільки із знахідним відмінком і має обмежене коло значень [12, с. 495]. Він вказує на причину: *Ні, Кантемира не залишали в одному й тому ж класі через неуспішність, вчився він блискуче, його навіть ставили всім за приклад* (О. Сливинський) і час: *Через тиждень замість чорних стогів жовтіли високі ожереди соломи* (П. Мирний). *Вазони пересаджувалися у свіжу землю, щоб через зиму відболіли, а весною зразу включалися у життя* (І. Вільде).

У реченнєвій конструкції прийменник служить для трансформації іменника в аналітичний прислівник. У структурі речення він виконує конструктивну роль в оформленні адвербіальної семантики. Поєднуючись з іменниковими словформами, найуживаніші прийменники формують часову, причинову, умовну і цільову семантику.

Література

1. Безпояско О. К., Городенська К. Г., Русанівський В. М. Граматика української мови. Морфологія: Підручник. – К.: Либідь, 1993. – 336 с.
2. Вихованець І. Р. Прийменникова система української мови. – К.: Наук. думка, 1980. – 286 с.
3. Вихованець І. Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови. – К.: Наук. думка, 1992. – 222 с.
4. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис: Підручник. – К.: Либідь, 1993. – 368 с.
5. Вихованець І. Р. Теоретична морфологія української мови: Академ. Граматика укр. мови / І. Вихованець, К. Городенська; За ред. І. Вихованця. – К.: Унів. вид-во «Пульсари», 2004. – 400 с.
6. Гандзюк О. М. Семантичний арсенал конструкції «від + Р.в.» як адвербіальної синтаксеми // Актуальні проблеми сучасної філології. Мовознавчі студії. Збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного університету. Вип. 13. – Рівне: РДГУ, 2005. – С. 98-99.
7. Горпинич В. О. Морфологія української мови. – К.: Академія, 2004. – 336 с.
8. Гуїванюк Н. В. Формально-семантичні співвідношення в системі синтаксичних одиниць. – Чернівці: Рута, 1999. – 336 с.
9. Леонова В. М. Сучасна українська літературна мова: Морфологія. – К.: Вища шк., 1983. – 264 с.
10. Степаненко М. І. Взаємодія формально-граматичної і семантичної валентності у структурі словосполучення і речення. – К.: НАНУ, 1997. – 216 с.
11. Сучасна українська літературна мова: Морфологія / За заг. ред. І. К. Білодіда. – К.: Наук. думка, 1969. – 583 с.
12. Сучасна українська літературна мова: Синтаксис / За заг. ред. І. К. Білодіда. – К.: Наук. думка, 1972. – 515 с.
13. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови. – К.: Академія, 2004. – 408 с.

Георгиева Н. Е.

КООПЕРАТИВНЫЕ ДИАЛОГИЧЕСКИЕ ЕДИНСТВА И ИХ ВРЕМЕННАЯ ОРГАНИЗАЦИЯ

Истоки изучения проблемы убеждения как компонента языковой коммуникации можно найти в Древней Греции и Древнем Риме. Исследование убеждения как средства эффективной речи входило в сферу интересов риторики. Ведь у Аристотеля, Сократа, Платона риторика определялась как «искусство убеждать» [3, с. 57; 5, с. 34]. Изучение категории убеждения имеет многовековую историю и ее проблематика разрабатывалась во многих областях гуманитарного знания: философии, риторике, психологии, лингвистике.

Актуальность данной работы обусловлена общей направленностью современной фонологии на изучение просодии (а именно временной организации) целостного речевого произведения, устанавливая способы взаимосвязи реплик в кооперативном диалогическом единстве (ДЕ), которое сопоставляется с координирующим и эристическим ДЕ.

Научная новизна работы заключается в том, что впервые временная организация кооперативного ДЕ исследуется в соответствии с теорией аргументации.

Целью статьи является исследование временной организации кооперативных ДЕ, реализующих функцию убеждения.

Цель исследования определила его **задачи**: 1) рассмотреть общие теоретические вопросы, связанные с природой убеждения, являющегося неотъемлемой составляющей процесса аргументации; 2) исходя из положений теории аргументации, определить рамки оптимального отрезка диалогической речи для исследования временной организации кооперативных ДЕ.

Материалом исследования послужили аргументативные ДЕ, отобранные из произведений английских писателей конца XIX-XX веков. Методом сплошной выборки из 10 романов было отобрано 180 двучленных ДЕ, реализующих функцию убеждения, представленных следующими компонентами: реплика-стимул и реплика-реакция (суммарно содержащих 1245 фраз из них 433 убеждающие). Отобранный материал был начитан англичанами носителями языка, общий объем звучания составил 1 час 30 минут.

Следует отметить, что существенным **вкладом** данной статьи является исследование просодического выражения (а именно временной организации) убеждения в рамках ДЕ, которое рассматривается в соответствии с теорией аргументации. **Результаты**, полученные в данной работе, могут иметь практическое применение в курсах теоретической и прикладной фонетики английского языка, в обучении нормам диалогического общения.